

ธรรมาสน์ “เมืองเพชร” : พลวัตของวัฒนธรรมงานช่างไม้ในบริบท วัฒนธรรมท้องถิ่น

ชาญญ์ เมฆหมอก

Phetchaburi Preaching Canopies: Dynamic of Traditional Woodcraft Culture in Local Cultural Context

Chanan Mekmok

สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย

ราชภัฏเพชรบุรี

อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี 76000

อีเมล: chanan_lenin@hotmail.com

Program in Social Study, Faculty of Humanities

and Social Sciences,

Phetchaburi Rajabhat University, Phethaburi 76000, Thailand

E-mail: chanan_lenin@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาพลวัตของงานช่างไม้ในช่วงเวลาที่มีการตื่นตัวและมีความนิยมในการสร้างศิลปกรรมของสำนักช่างเมืองเพชร(ในช่วงหลังพ.ศ.2400 จนถึง พ.ศ.2500) ซึ่งผู้เขียนเรียกว่า “งานช่างยุคกระฎุมพีอุปถัมภ์” โดยทำการศึกษาธรรมเนียมเทศน์ทรงบุษบก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระแสความนิยมในการสร้างงานช่างไม้ร่วมกับงานศิลปกรรมแขนงอื่นที่มีผลงานหลงเหลืออยู่ในท้องถิ่นจำนวนมาก จากการสำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนามพบธรรมเนียมไม้ทรงบุษบกทั้งในเขตเมืองและรอบนอกมากกว่า 50 หลัง แสดงให้เห็นถึงกระแสความนิยมในการผลิตผลงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในเพชรบุรี ที่ได้เริ่มก่อตัวและพัฒนามาเป็นสำนักช่างที่สำคัญได้แก่สำนักวัดยางสำนักวัดพระทรงสำนักวัดเกาะ และสำนักวัดพลับพลาชัย ผู้เขียนเสนอว่าด้วยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมโดยเฉพาะเรื่องการศึกษาและตลาดแรงงานที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และกำหนดพลวัตความเป็นไปของวัฒนธรรมงานช่างในบริบทท้องถิ่นของเพชรบุรี จากความเจริญถึงขีดสุดมาสู่การเสื่อมถอยของสำนักช่างเมืองเพชรในปัจจุบัน

คำสำคัญ: ธรรมเนียม, สำนักช่างเมืองเพชร, บริบทท้องถิ่น

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “สำนักและการสืบสานงานช่างไม้สายสกุลช่างเพชรบุรี” ภายใต้การสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สัญญาเลขที่ RDG59H0026.

Abstract

The article investigates the dynamic of Phetchaburi traditional woodcraft schools in the most popular period (1857-1957) called “traditional craftsmanship in the period of bourgeois’ fostering”. I used preaching canopies as a part of woodcraft popularity collaborated with other craftsmanship as much still prevailing in local areas. Through fieldwork surveys and data collection in the core city of Phetchaburi and outer cities, I found more than 50 preaching canopies, which suggests a huge stream of Buddhism crafts. Traditional woodcraft of Phetchaburi schools was flourished under particular cultural, economic and social conditions. The four significant traditional woodcraft schools in Phetchaburi include Wat Yang, Wat Koh, Wat Phra-throng, and Wat Phlapphlachai. I argue that economic and social conditions, especially the changing faces of education and labor market in Phetchaburi capital city have been the major factors affecting the art existence and determining the dynamic of woodcraft culture in local contexts from the high prosperity in the beginning to the decline of Phetchaburi work of art in the present day.

Keyword: Preaching Canopy, Phetchaburi Traditional Woodcraft Schools, Local Context

บทนำ

“ธรรมาสน์” หมายถึงที่นั่งสำหรับภิกษุขึ้นแสดงธรรม โดยทั่วไปมักสร้างด้วยไม้ เป็นที่นั่งยกพื้นสูงกว่าระดับปกติ หรือรองรับด้วยฐานที่ตกแต่งอย่างวิจิตร เพื่อแสดงถึงสถานะสูงส่งของผู้ท่องจำและถ่ายทอดพุทธวจนะ ในวัฒนธรรมไทยภาคกลาง นิยมสร้างธรรมาสน์ เป็นทรงเรือนยอดปราสาท

หรือบุษบก ทำด้วยไม้แกะสลัก ซึ่งเป็นรูปแบบสิ่งก่อสร้างที่มีฐานนาคค้ำ และ เป็นของอวดประชันฝีมือช่าง มักถูกจำกัดการใช้งานแต่เฉพาะในราชสำนักหรือ ในทางศาสนา ธรรมาสันบุษบกพบอยู่ในความนิยม มาตั้งแต่ในสมัยอยุธยาตอน ปลาย และนิยมสร้างสืบมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยมากมักตั้งอยู่ในศาลา การเปรียญ ปัจจุบันพบได้ตามวัดเก่าแก่ต่าง ๆ ทั้งในเขตราชธานีและที่อยู่รอบ นอกออกไป เนื่องจากเป็นของเชิดหน้าชูตา มีราคาและประกวดประชันในเชิง ฝีมือช่าง รวมถึงยังมีความสำคัญเชิงสัญลักษณ์ ในแง่ของการเชิดชูพระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าด้วย การสร้างธรรมาสันบุษบกถวายวัด จึงเป็น กิจกรรมที่แสดงฐานะและบุญบารมี ของทั้งผู้ให้คือทนายทนายิกาผู้อุปถัมภ์การ สร้าง และของผู้รับคือวัดที่เป็นเจ้าของธรรมาสันไปพร้อม ๆ กันด้วย

ผู้เขียนได้สำรวจธรรมาสันไม้ทรงบุษบกที่หลงเหลืออยู่ตามวัดต่าง ๆ ในย่านเมืองเพชรบุรี เพื่อสืบหาประวัติและศึกษาลักษณะทางศิลปกรรม เหตุ ที่สนใจเมืองเพชรบุรีเป็นพิเศษ ก็เนื่องมาจากเพชรบุรีได้ชื่อว่าเป็นเมืองช่าง มิ่งงานศิลปกรรมไทยชั้นสูงหลายประเภท ทั้งงานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม งานปูนปั้น และงานแกะสลักไม้ เก่าแก่ตั้งแต่สมัยอยุธยาหลง เหลือหลักฐานอยู่มากกว่าที่อื่น นอกจากนั้นในระยะหลังลงมา เมืองเพชรยัง กลายเป็นแหล่งสำนักช่างหลายสำนัก มีศูนย์กลางตั้งอยู่ตามวัดใหญ่ต่าง ๆ ภายในเมือง กล่าวอีกนัยหนึ่งวัดในเมืองเพชรได้ทำหน้าที่เป็นผู้อุปถัมภ์งานช่าง ในแง่การผลิตและสืบทอดองค์ความรู้ รวมถึงยังเป็นสนามสำหรับการทำงาน ของช่างด้วย เพราะงานศิลปกรรมที่ช่างเมืองเพชรร่วมกันรังสรรค์ขึ้นมา ส่วน ใหญ่ล้วนเป็นของเนื่องอยู่ในพระพุทธศาสนา

อนึ่งเราอาจประมาณช่วงระยะเวลาการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของสำนัก ช่างต่าง ๆ ในเมืองเพชร ได้ราวหลัง พ.ศ.2400 ลงมาจนถึง พ.ศ.2500 ใน ระหว่างช่วงเวลานี้สำนักช่างได้ผลิตครูช่างที่มีชื่อเสียงและทิ้งผลงานศิลปกรรม ไว้ในพื้นที่จำนวนมาก ซึ่งผู้เขียนเสนอว่าเป็น “งานช่างยุคกระฎุมพีอุปถัมภ์” หน้าที่ของวัดในการเป็นสำนักช่างได้ลดความสำคัญลงภายหลัง เนื่องจากว่าใน งานช่างที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ มีกลุ่มคหบดีในฐานะกระฎุมพีท้องถิ่นให้การอุปถัมภ์ งานช่าง จากนั้นลงมา กระทั่งถึงในปัจจุบันไม่หลงเหลือวัดแห่งใดเลยในเมืองเพชร

ที่ยังคงทำหน้าที่ผลิตและสืบทอดองค์ความรู้เชิงช่างอย่างเป็นแก่นสาร คงเหลือแต่หน้าที่เป็นสนามรองรับงานช่าง ที่มีผู้มีจิตศรัทธาในปัจจุบันสร้าง ถวาย และช่างเพชรบุรีที่ยังทำงานเข้มแข็งอยู่ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ล้วนได้ เติบโตมาในวัฒนธรรมของการฝึกฝนและเรียนรู้งานช่างอีกแบบหนึ่ง โดยมาก มักเป็นการเรียนรู้และฝึกฝนด้วยตัวเอง โดยใช้งานศิลปกรรมรุ่นเก่าในท้องถิ่น เป็นแบบอย่าง มีเพียงน้อยรายเต็มที โดยมากมักเป็นช่างวัยอาวุโสที่มีได้เป็น ครูช่าง ที่เคยมีประสบการณ์ตรงในวัฒนธรรมสำนักช่างแบบโบราณดังกล่าว

ผู้เขียนเห็นว่าเป็นเรื่องน่ารู้และพยายามทำความเข้าใจ การก่อตัว และสภาพการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมการสร้างและถ่ายทอดองค์ความรู้ด้าน ศิลปกรรมไทย ในเมืองเพชรบุรี โดยเฉพาะในยุคสมัยที่วัดใหญ่ต่าง ๆ ในเมือง เพชร ต่างพัฒนาตัวเองเป็นสำนักช่าง มีความเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดราวใน กลางพุทธศตวรรษที่ 25 และเริ่มเสื่อมถอยลงเรื่อย ๆ เมื่อเข้าสู่ช่วงปลายข องศตวรรษเดียวกัน สำหรับในบทความนี้ ผู้เขียนต้องการนำเสนอภาพพลวัต ของงานช่างเมืองเพชรในช่วงเวลาดังกล่าว ผ่านหลักฐานวัตถุที่เป็นผลงานของ ช่างเพชรบุรีในช่วงเวลานั้น และยังหลงเหลืออยู่เป็นชิ้นเป็นอันในพื้นที่จำนวน มาก ได้แก่กลุ่มธรรมมาสน์เทศน์ทรงบุษบก ซึ่งจากการสำรวจของผู้เขียนพบว่ามี จำนวนมากกว่า 50 หลัง กระจายอยู่ตามวัดต่าง ๆ ทั้งภายในตัวเมืองเพชรบุรี เอง และหมู่บ้านรอบนอกออกไป ธรรมมาสน์เหล่านี้เนื่องจากมิได้มีอายุเก่าแก่ มาก จำนวนมากจึงยังหลงเหลือประวัติการก่อสร้างเล่าขานกันอยู่ในท้องถิ่น หรือบางหลังก็มีจารึกบอกชื่อผู้มีจิตศรัทธาสร้างหรือช่างผู้สร้าง เป็นเบาะแสที่ จะทำให้เราสามารถสืบค้นต่อ เพื่อทำความเข้าใจถึงเงื่อนไขทางวัฒนธรรม รวมถึงเศรษฐกิจและสังคมของยุคสมัย ที่ทำให้เกิดผลงานเหล่านี้ขึ้นมา ซึ่งทั้งหมด นี้ก็เป็นเงื่อนไขที่หล่อเลี้ยงการดำรงอยู่ และกำหนดพลวัตความเป็นไปของ วัฒนธรรมงานช่างในบริบทท้องถิ่นของเพชรบุรีด้วย

บริบทของเมืองเพชรในยุคกระฎุมพีอุปถัมภ์งานช่าง

ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 สังคมเมืองเพชรบุรีมีความ เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยอย่างเห็น

ได้ชัด ในตัวเมืองได้เริ่มพัฒนามาเป็นแหล่งการค้าที่สำคัญ มีสาธารณูปโภคที่ช่วยสร้างความเจริญให้กับเมือง มีทั้งถนน คูคลอง ระบบชลประทาน รถไฟ ฯลฯ ส่งผลต่อลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้กลุ่มสังคมต่าง ๆ ต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (ดูประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพชรบุรีอย่างละเอียดใน Atsawinanont, 1992) ซึ่งบริบทดังกล่าวส่งผลต่อการเจริญขึ้นมาของงานช่างในเมืองเพชรที่ต้องอิงอยู่กับการอุปถัมภ์ของกลุ่มเจ้าภาพผู้ว่าจ้างงาน และความต้องการงานศิลปกรรมในวัด ผู้เขียนพบว่างานสร้างธรรมาสน์นั้น กลุ่มคหบดีในเมืองเพชรมีบทบาทสำคัญต่อผลงานตามวัดในเพชรบุรี มีการสร้างชิ้นงานขึ้นมาจำนวนมาก โดยเฉพาะธรรมาสน์ มีแพร่หลายเป็น “แฟชั่น” อย่างหนึ่งของเมืองเพชร ยิ่งเป็นพื้นที่ในเมืองผลงานจะมีความสวยงามสดงดงามในแง่ของฝีมือและวิจิตรมากกว่าตามพื้นที่ที่เลยออกไป สะท้อนให้เห็นความร่ำรวยของงานช่างและรสนิยมของผู้คนที่อุปถัมภ์งานช่างนั้นด้วย

จากข้อมูลสนามและงานศึกษาเกี่ยวกับสังคมเพชรบุรีในช่วงที่มีความนิยมในการสร้างธรรมาสน์รวมถึงงานช่างแขนงอื่น ๆ พบว่า กลุ่มผู้อุปถัมภ์วัดส่วนใหญ่จะเป็นตระกูลที่มีที่ดินและที่นาจำนวนมาก ทำการค้าข้าว น้ำตาล และเกลือ ที่เป็นสินค้าทางเศรษฐกิจที่สำคัญมากของประเทศไทย ทั้งที่ใช้ในประเทศและส่งออกนอกประเทศ (Akira, 1996, pp. 46-57) อีกทั้งการซื้อขายที่ดินก็ได้สร้างฐานะได้มากเช่นเดียวกัน (Susayan, 2009) รวมถึงการให้เช่าที่นาและปล่อยเงินกู้ ผู้เขียนพบว่าในช่วงเวลาดังกล่าว กลุ่มคหบดีที่มีที่ดินและที่นาจำนวนมากเป็นตระกูลที่มีฐานะมากในท้องถิ่น กลุ่มคนเหล่านี้มักจะอาศัยอยู่ตามเขตตัวเมือง โดยมีที่นาจำนวนมากอยู่นอกเมือง เช่น ตำบลโพพระ ตำบลสามะโรง และตำบลบางจาน ฯลฯ โดยในเมืองจะมีโรงสีตั้งอยู่แถวทำน้ำวัดเกาะอยู่ 2 แห่ง เป็นแหล่งรับข้าวที่สำคัญ ชาวบ้านร้านตลาดก็ได้เข้ามาทำมาค้าขาย ผู้คนกระจัดกระจายหมุนเวียนกันในเมือง มีทั้งหาบเร่ของขาย เอาปลามาขาย เอาผักมาขาย หรือเอาผลไม้ขึ้นจากเรือมาขาย คหบดีบางกลุ่มก็ปลูกห้องให้เช่า มีพ่อค้ามาเช่าเพื่อการค้าขายอยู่ทั่วไป

การค้าขายในเขตเมืองเพชรและบริเวณรอบนอก การขนส่งทางเรือมี

ความสำคัญมาก ผู้คนจะโดยสารและนำสินค้าไปขายตามที่แตกต่างกัน ผ่านทางแม่น้ำเพชรบุรีและคลองสายต่าง ๆ ที่ตัดจากแม่น้ำเพชรอีกทอดหนึ่ง ทั้งที่มาจากต่างจังหวัด อาทิ ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ สมุทรสงคราม ฯลฯ หรือจากท้องถิ่นต่าง ๆ รอบตัวเมืองเพชร เช่น บ้านบางจานนำเอาอาหารทะเลมาขายที่ตลาดวัดเกาะ คนทำยางนำมาและพืนมาขาย คนหนองจอกเอาเศษเหล็กมาขาย ส่วนคนในเมืองโดยเฉพาะคนจีนจะส่งสินค้าจำพวกเครื่องอุปโภค บริโภคที่ทันสมัยส่งไปตามท้องถิ่น เช่น เครื่องสำอาง ขนม เสื้อผ้าต่าง ๆ บริเวณหัวถนน ศาลเจ้าต้นโพธิ์ประตูเมือง และถนนพานิชเจริญจึงเป็นแหล่งเศรษฐกิจที่สำคัญ

“สมัยก่อนที่ฉันยังเป็นเด็กนะ เรือโดยมากขนข้าวเปลือกตามบ้านนอก มีโรงสีมารับไปในเมือง พอหน้าแล้ง ชาวบ้านก็ขี่เกวียนกันมาเต็มถนนเลย มาแต่เช้ามืด เอาข้าวมาส่งใส่ยุ้งฉางตามบ้าน (ค่าเช่าที่นา)” (คุณยายจวน ศาสตร์วิสุทธิ (แซ่โซว) อายุ 85 ปี, สัมภาษณ์ วันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2560)

จากสภาพสังคมดังกล่าว ทำให้เห็นว่าในเมืองเพชรถือว่ามีความเจริญทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก สังคมมีความสลับซับซ้อนของอาชีพจากการพัฒนาของเศรษฐกิจ ทำให้ตัวเมืองเพชรเป็นแหล่งของการค้าที่สำคัญ โดยเฉพาะสินค้าส่งออก อาทิ ข้าว น้ำตาล และเกลือ ด้วยการเติบโตของเมือง ส่งผลต่อกระแสความนิยมในการอุปถัมภ์วัด เพื่อสร้างชื่อเสียงรวมถึงอุทิศบุญกุศลให้กับบรรพบุรุษผ่านการสร้างธรรมาสน์ที่ถือได้ว่าเป็นการสร้างบุญอันสูงยิ่ง ที่สำคัญยังทำให้เกิดการแข่งขันประชันในการอวดผลงานการสร้างธรรมาสน์ อันแสดงให้เห็น “หน้าตา” (Person, 2016) ของผู้ว่าจ้างวัดและกลุ่มช่างฝีมือที่รังสรรค์ผลงานนั้นไว้ด้วย เหตุนี้เองจึงพบว่าในช่วงเวลาดังกล่าว ได้มีความตื่นตัวของกลุ่มช่างที่สามารถพัฒนาฝีมือจนกลายเป็นสำนักช่างที่ผลิตผลงานรองรับความนิยมในงานช่างของเมืองเพชร

สำนักช่างไม้และธรรมาสน์ในยุคกระฎุมพีอุปถัมภ์

ผู้เขียนเสนอในที่นี้ว่างานช่างแขนงต่าง ๆ ในเพชรบุรี เป็นต้นว่างานปูนปั้น งานจิตรกรรม งานช่างไม้ ฯลฯ ที่เกิดขึ้นในช่วง ปี พ.ศ.2400-2500

(ดู เปรียบเทียบเวลา ใน Infasaeng, 1999 และ Sinsert, 2006 ในแง่ของ เวลาการเกิดขึ้นของกระแสนิยมงานช่าง) เป็นยุคของความนิยมในการสร้าง ศิลปกรรมของสำนักช่างเพชรบุรี ที่แสดงให้เห็นว่าเป็นการสร้างศิลปกรรม ภายใต้บริบทของการพัฒนา “สำนัก-สังคม-วัฒนธรรม” ของงานช่าง ภายใต้ การเติบโตทางเศรษฐกิจของกลุ่มกรรมพืเมืองเพชร ทั้งช่างและเจ้าภาพร่วม กันกำหนดรสนิยมทางศิลปะ ในแบบที่ชนบทเดินตามรอยกรุงเทพฯ แต่ก็ยัง คงรักษาความเป็นท้องถิ่นบางอย่างอยู่ด้วย ในกรณีของธรรมาสน์ที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของศิลปกรรมที่โดดเด่นต่างไปจากงานช่างแขนงอื่น ๆ ในช่วง เวลาเดียวกัน ในแง่ที่ว่างานช่างแขนงอื่นพยายามเดินรอยตามแบบแผนของ เมืองหลวง แต่การสร้างธรรมาสน์กลับเป็นการนำเอาแบบแผนทางศิลปะแบบ อยุธยา ซึ่งถูกรับรู้ความหมายในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของความเป็น ท้องถิ่นมาใช้อย่างวิจิตรบรรจง

กระแสความนิยมในงานช่างที่พบจำนวนมากในเมืองเพชร ทำให้เห็น การปรากฏขึ้นมาของสำนักช่างไม้เพชรบุรี ที่ได้ก่อตัวขึ้นมารองรับความนิยม ในงานช่างร่วมกับงานช่างแขนงอื่น ๆ มีการคิดค้นสร้างสรรค์ ปรับตัว รับและ ยืมระหว่างกันในเรื่องของความคิดและลวดลายทางศิลปกรรม อีกทั้งยังมีการ สืบสานงานช่าง โดยในแต่ละสำนักจะมีทีมงานช่างเป็นของตนเอง ดำเนินงาน คล้ายกับเป็นโรงเรียนฝึกหัดช่าง มีครูช่างที่เป็นพระในวัดนั่นเอง ทำหน้าที่ สร้างงานและฝึกฝนพระลูกวัดและฆราวาสที่เข้ามาศึกษาหาความรู้ในงานช่าง ซึ่งลักษณะพิเศษที่น่าสนใจถึงความแตกต่างของวัฒนธรรมช่างเพชรกับช่างใน ที่อื่น ๆ ก็คือ สำนักช่างเมืองเพชรนั้นมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในการสืบสานงานช่าง ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงขอเสนอในที่นี้ว่า สำนักช่างเมืองเพชรมิได้มีการสืบทอด มาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยอยุธยา แต่เกิดขึ้นในบริบทของกระแสความตื่นตัว และความนิยมในงานช่าง ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา ภายใต้บริบททางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงความคิดทางศิลปะในช่วง เวลานั้นเอง โดยมองว่า สกุลช่างเมืองเพชร คือ ชุดความคิดทางศิลปกรรม อย่างหนึ่งซึ่งเป็นที่นิยมในท้องถิ่น อันเกิดขึ้นจากบริบทเฉพาะ ในเรื่องของการ รับวัฒนธรรมและปรับตัวทางศิลปะ จนกลายมาเป็นเอกลักษณ์ของงานช่าง

เมืองเพชร

ในช่วงที่มีความนิยมในงานช่างของเมืองเพชร พบหลักฐานการสร้าง ธรรมาสน์จำนวนมากอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน เป็นความนิยมของท้องถิ่นซึ่ง สัมพันธ์ควบคู่ไปกับการสร้างศาลาการเปรียญของวัด เพื่อใช้เป็นที่สำหรับฟัง พระธรรมเทศนาและถือศีลของชาวบ้าน ธรรมาสน์จึงได้รับความนิยมอย่างมาก ในฐานะที่เป็นแหล่งสร้างบุญกุศลที่สำคัญของผู้สร้าง โดยธรรมาสน์เมืองเพชร มีอยู่ด้วยกันหลายฝีมือปรากฏในหลายวัด ทั้งฝีมืออย่างช่างชาวบ้านและอย่าง ครุช่าง และการทำงานของสำนักช่างนั้นมีลักษณะคล้ายกับบริษัทรับเหมางาน ทำให้เห็นว่า งานช่างสร้างธรรมาสน์มีลักษณะเหมือนการทำธุรกิจ จึงมี เรื่องของการแข่งขัน ประกวดประชันผลงาน และแข่งกันรับงาน ซึ่งสัมพันธ์ไปกับการอดขันประชันกันของผู้ว่าจ้าง ผู้เขียนจำแนกลักษณะของธรรมาสน์ ออกเป็น 4 สำนักหลัก ประกอบไปด้วย สำนักช่างวัดพระทรง สำนักช่างวัด เกาะ สำนักช่างวัดพลับพลาชัย และสำนักช่างวัดยาง พบว่าความนิยมสร้าง ธรรมาสน์ถวายเป็นวัดจะเกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2460-2509 เป็นจำนวนมากที่สุด

ธรรมาสน์สมัยอยุธยาตอนปลาย วัดใหญ่สุวรรณาราม - ธรรมาสน์สมัยรัตนโกสินทร์ วัดชีวะประเสริฐ

1. สำนักวัดยาง

ในกลุ่มนี้มีช่างที่มีชื่อเสียงหลายคน มีความเชี่ยวชาญงานไม้โดยเฉพาะ งานโครงสร้างมากที่สุด ธรรมาสน์เป็นงานไม้แขนงหนึ่งที่สำนักวัดยางได้อวด

ฝีมือไว้มิแพ้สำนักอื่น โดยเฉพาะในช่วงที่พระเทพวงศาจารย์ (หลวงพ่ออินทร์ อินทโชโต) เป็นเจ้าอาวาส (พ.ศ.2478 ถึง พ.ศ.2524) ท่านเป็นครูช่างที่มีบทบาทมากที่สุดในยุคนั้น โดยเฉพาะการตั้งโรงเรียนช่างไม้วัดยาง ในปี พ.ศ. 2478 หรือ วิทยาลัยเทคนิคเพชรบุรีในปัจจุบัน สำหรับธรรมาสันพบว่ากลุ่มวัดยางได้เริ่มสร้างผลงานในราวปี พ.ศ.2478 ที่วัดสำมะโรง โดยใช้ธรรมาสันของวัดยางเป็นต้นแบบทางศิลปกรรม

ธรรมาสันชิ้นสำคัญของช่างกลุ่มนี้ คือธรรมาสันที่ศาลาการเปรียญวัดยาง Machareon (1977, pp. 19) กล่าวว่า ธรรมาสันหลังนี้สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อตรวจสอบข้อมูลในพื้นที่พบว่า มีประวัติที่สันนิษฐานได้ว่าสร้างขึ้นในคราวเดียวกับศาลาการเปรียญของวัดใน พ.ศ.2423 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 มีผู้อุปถัมภ์หลัก คือ คุณแม่เลี่ยม พิชัยชลสินธุ์ (Sukruengpaeng, 1987, pp. 68) มีรูปทรงและลักษณะเป็นธรรมาสันยุครัตนโกสินทร์ที่มีกลิ่นอายของสมัยอยุธยาตอนปลาย โดยดูจากรูปทรงและลวดลายประดับ อีกทั้งยังมีจุดสังเกตที่สำคัญเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าสร้างมาก่อนธรรมาสันหลังอื่นๆ ในยุคกระแสนิยม กล่าวคือ แผ่นกระຈกที่กระถางธรรมาสันนั้นใช้กระຈกเกรียบ² ซึ่งนิยมใช้กันตั้งแต่สมัยอยุธยา แต่ธรรมาสันในช่วงหลัง พ.ศ.2460 กลับไม่นิยมใช้กระຈกแบบนี้ แสดงให้เห็นว่า ธรรมาสันบุษบกบนศาลาการเปรียญวัดยาง ถือเป็นธรรมาสันยุคกระฎุมพีอุปถัมภ์แห่งแรกของเมืองเพชร

ธรรมาสันวัดยาง

² ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.เสมอชัย พูลสุวรรณ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นอย่างมากที่ช่วยชี้ความกระจ่างในการบ่งบอกเวลาธรรมาสันหลังนี้มา ณ ที่นี้

ธรรมาสันัวัดยง ถือเป็นต้นแบบที่สำคัญของช่างกลุ่มวัดยงที่จะเจริญรอยตามฝีมือของครูบาอาจารย์ในสำนัก ด้วยการสันนิษฐานจากรูปทรง ลวดลายประดับ ดาวเพดานธรรมาสันั และระบบฐานธรรมาสันั รวมถึงจากข้อมูลบอกเล่าเกี่ยวกับธรรมาสันัในแต่ละหลัง สามารถกล่าวได้ว่า ผลงานของช่างวัดยงน่าจะเริ่มกลับมามีความนิยมสร้างผลงานในยุคของหลวงพ่อดินทร์ ในช่วง พ.ศ. 2470 เป็นต้นมา ภายหลังงานช่างของวัดยงได้ลดบทบาทลงไปในช่วงเวลาหนึ่งก่อนหน้านี้ ลักษณะสำคัญของธรรมาสันัในกลุ่มนี้ก็คือ เป็นการเอารูปแบบของธรรมาสันัสมัยอยุธยาเป็นต้นแบบ ผสมผสานเข้ากับศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ แล้วทำอย่างวิจิตรพิสดาร ธรรมาสันัจะมีลักษณะสูงเพรียว มีโครงสร้างตามสัดส่วนมาตรฐานของวัดยง คือ 4 ส่วน เอาออก 1 ส่วน ตัวกระจังปฏิญาณจะมีลักษณะแข็ง ดุดัน ตัวดปลายสะบัดพลิ้วไหวอย่างทรงพลัง ไม่นิยมลวดลายที่อ่อนช้อยงดงามเหมือนกับกลุ่มช่างวัดเกาะ แต่จะให้ความรู้สึกที่เข้มแข็งมากกว่า ดังเช่น ธรรมาสันัวัดชลุบ ซึ่งเป็นผลงานของหลวงพ่อดินทร์ ใน พ.ศ. 2495 มีกระจังปฏิญาณที่เข้มแข็ง ดุดันเหมือนงานสมัยอยุธยาตอนปลาย กระจังมีขนาดใหญ่พลิ้วสะบัด ร่องถนนไม่นิยมลวดลายเป็นชาดกหรือรามเกียรติ์ แต่มักใช้ลายสิงห์ หรือเทพพนม หรือทำร่องถนนลายกระเท่เชอร์ประดับด้วยดอกประจายามแบบอยุธยา

กระจังปฏิญาณ ธรรมาสันัวัดชลุบ อ.บ้านลาด และวัดสามะโรง

บันไดนาค วัดยง - วัดใหม่เจริญธรรม

2. สำนักวัดพระทรง

ขุนศรีวิงยศและพระอาจารย์เป้า วัดพระทรงคือครูช่างสำคัญในช่วง วัฒนธรรมงานช่างยุคกระแถมพื้ปูถัมภ์ ทั้ง 2 ท่านประจำอยู่ที่สำนักวัดพระทรง ขุนศรีวิงยศเป็นลูกศิษย์ของครูบัว วัดใหญ่สุวรรณาราม และท่านเป็นคนของเจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ เจ้าเมืองเพชรบุรีในขณะนั้น ส่วนพระอาจารย์เป้าเป็นลูกศิษย์ของครูหวน ตาลวันนา ครูช่างของวัดพระทรง ทั้งคู่ร่วมกันสร้างธรรมาสน์วัดพระทรง ที่พยายามสร้างเลียนแบบธรรมาสน์เดิมของวัดซึ่งเป็นธรรมาสน์สมัยอยุธยา น. ณ ปากน้ำ กล่าวชมไว้ว่า เป็นการเลียนแบบที่สวยงามที่สุดเท่าที่เคยเห็นมา (Na Paknham, 2001, pp. 100-106)

ลักษณะสำคัญที่แสดงให้เห็นความแตกต่างไปจากศิลปกรรมแบบกรุงเทพฯ และอยุธยาของธรรมาสน์เพชรบุรีโดยเฉพาะในกลุ่มวัดพระทรง ก็คือลักษณะโครงสร้างเป็นธรรมาสน์แบบรัตนโกสินทร์ แต่ลวดลายประดับจำหลักไม่ใช้แบบอยุธยา ที่สำคัญช่างได้ออกแบบลวดลายให้สวยงามในแบบฉบับของตัวเอง โดยเฉพาะบริเวณร่องถุน จะเป็นพื้นที่สำหรับการโชว์ฝีมือลายมือของผู้สร้างผลงาน นิยมแกะสลักเป็นเรื่องของทศชาติชาดก รามเกียรติ์ และลายเทพพนม ซึ่งลายแกะนั้น พระอาจารย์เป้าจะเป็นผู้แกะสลัก ส่วนขุนศรีวิงยศจะเป็นผู้ออกแบบ

ร่องถุนธรรมาสน์วัดคงคาราม ฝีมือของขุนศรีวิงยศ

ธรรมาสน์วัดแรก

ผลงานที่โดดเด่นของสำนักวัดพระทรง ที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของ ขุนศรีวิชัยที่สามารถสืบหาข้อมูลได้นั้น มีที่วัดพระทรง ในปี พ.ศ.2460 วัด คงคาราม ในปี พ.ศ.2461 และวัดแรกในปี พ.ศ.2461 ภายหลังผลงานของช่าง กลุ่มวัดพระทรงก็หมดไปหลังยุคของขุนศรีวิชัยและพระอาจารย์เป้า ในช่วง ก่อนปี พ.ศ.2500 กลายมาเป็นการสร้างเมรุและลูกโกศเพื่อการทำธุรกิจของ พระอาจารย์ป้อม ที่เป็นลูกศิษย์ของพระอาจารย์เป้าในช่วงหลังปี พ.ศ.2500 เป็นต้นมา

3. สำนักวัดเกาะ

กลุ่มช่างวัดเกาะคือกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญมากที่สุดในช่วงปี พ.ศ.2464 เป็นต้นมาได้สร้างผลงานไว้มากมาย และมีหลายฝีมือกระจายตัวไปตาม ตัวเมืองเพชรและละแวกใกล้เคียง ผลงานทางศิลปกรรมในวัด เป็นต้นแบบ ของการเรียนรู้ในสำนักได้เป็นอย่างดี เช่น ศาลาการเปรียญของวัดในสมัย พระอธิการโถม (Nawigamune, 2011, p. 45) ช่างกลุ่มนี้มีพระครูญาณวิชัย (พระอธิการยิด) เป็นผู้ควบคุมงานและสอนงานช่างไม้ โดยเฉพาะการเขียนและ แกะลาย ผู้วิจัยพบว่าสำนักวัดเกาะนั้นมีจำนวนลูกศิษย์ที่ออกมาทำงานช่าง เป็นจำนวนมาก วัดเกาะเป็นเสมือนโรงเรียนผลิตช่าง โดยเฉพาะช่างไม้ ใคร ก็ตามที่มาบวชที่วัดเกาะจะได้วิชาช่างไม้ไปด้วย พระบางรูปอยู่วัดอื่น ก็ต้อง มาแสวงหาวิชาที่วัดเกาะเช่นเดียวกัน ตัวอย่างที่พบก็คือ หลวงพ่อบุญรวมและ น้องชายของท่าน คือ พระอาจารย์บุญมาก ที่วัดลาดโพธิ์ เมื่อบวชแล้วก็มาเล่า เรียนวิชาอยู่ที่วัดเกาะหลายพรรษา ก่อนจะกลับไปประจำอยู่ที่วัดลาดโพธิ์ แล้ว ได้สร้างผลงานช่างไม้ที่วัดลาดโพธิ์นั้นด้วย เช่น หน้าบันบนศาลาการเปรียญ

ครูยี่ง เอมทิพย์ (สัมภาษณ์ วันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ.2560) อายุ 84 ปี บ้านลาดโพธิ์ ท่านเล่าว่า พ่อของท่าน คือ นายพรม เอมทิพย์ สมัยบวชเรียน

³ มีเรื่องเล่าว่า ขุนศรีวิชัยกับพระอาจารย์เป้า วัดพระทรงมีปัญหากันในภายหลัง โดยพระอาจารย์เป้า เรียกขุนศรีวิชัยว่า “ตัวเรือด” คือ ดูดเลือดจากผู้ว่าจ้าง แสดงให้เห็นว่าทั้งคู่รับงานแล้วขัดผลประโยชน์ กัน, สัมภาษณ์ อาจารย์ล้อม เพ็งแก้ว

ก็ไปเรียนวิชาช่างไม้ เน้นไปทำงานโครงสร้าง เช่นการบูรณเรือนกับพระอาจารย์
ผูก การแกะตู้ไม้กับพระอธิการยิด บวชอยู่วัดได้ 3 ปี ก็สึกออกมาเป็นช่างบูรณ
เรือนไทยที่วัดลาดโพธิ์ วัดสำมะโรง และบ้านเรือนโดยทั่วไป ทั้งยังสามารถ
แกะตู้ฝังไม้มุกในช่วงที่บวชด้วย การแกะตู้ฝังไม้มุกนั้น ถือได้ว่าเป็นผลงานชิ้น
เอกของกลุ่มช่างวัดเกาะเช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นว่าวัดเกาะเป็นศูนย์รวมวิชา
ช่างไม้หลายแขนงมาก ทั้งงานแกะลาย ธรรมาสน์ ตู้ลายไม้มุก เรือนไทย และ
เมรุ (Phetchplod, 1988; Lungtung, 2011) โดยงานโครงสร้างจะเรียนกับ
พระอาจารย์ผูก ส่วนงานเขียนลายและแกะสลักจะเรียนกับพระอธิการยิด

การที่สำนักช่างวัดเกาะมีชื่อเสียงโด่งดังในวงกว้าง ในฐานะที่เป็น
โรงเรียนฝึกหัดช่าง ก็ด้วยเหตุที่ว่าพระที่ไปร่ำเรียนวิชาที่วัดเกาะ จะกลับมาสร
ร้างผลงานที่วัดของตัวเอง เช่น ศาลาการเปรียญ หน้าบัน บานประตู หน้าต่าง
รวมถึงธรรมาสน์ ทำให้พระที่มีความเชี่ยวชาญในวิชาช่างสามารถรับงานสร้าง
ธรรมาสน์ และงานทั่วไปได้ ช่างที่สำคัญในสำนักวัดเกาะประกอบด้วย นายเล้ง
เชยสุวรรณ นายกั้ง อยู่โปร่ง และนายมะลิ ชูไพฑูรย์ ความสัมพันธ์กันของลูกศิษย์
ในสำนักที่มีอาจารย์คนเดียวกัน ได้ช่วยให้การสร้างงานของกลุ่มช่างวัดเกาะ
แพร่หลายมากในเมืองเพชร ลูกศิษย์ของวัดไปอยู่ที่ไหน ก็จะนำกลุ่มช่างวัด
เกาะไปสร้างงานช่างที่นั่นด้วย

“หลวงพ่อรวมเคยเล่าให้ฟังว่า ตอนที่วัดสร้างศาลาแล้ว
กำลังจะสร้างธรรมาสน์ไว้บนศาลา แทนธรรมาสน์หลังเดิมที่เก่าผุพัง
และไม่มีความสวยงาม จึงได้ว่าจ้างช่างวัดเกาะมาทำ พระอาจารย์บุญ
มากท่านไปเรียนที่วัดเกาะ รู้จักช่างกั้ง ช่างเล้ง ที่อยู่วัดเกาะ เลยให้
มาทำที่วัด อาจารย์บุญมากท่านก็เป็นช่างไม้ แกะลายหน้าบันศาลาไว้
ด้วย ทำร่วมกับช่างกั้ง ตอนนั้นไม่มีใครฝีมือดีเท่า 2 คนนี้ได้ แกะลาย
สวยที่สุดแล้ว หลวงนาก็เป็นศิษย์รุ่นเดียวกันที่วัดเกาะ ก็เลยเอาช่าง 2
คนนี้มาทำ หลวงพ่อรวมเป็นเจ้าภาพใหญ่ ร่วมกับพ่อชั้น แม่ทราย พ่อ
ยี่ แม่แฉ นามสกุลเครือนาค” (สัมภาษณ์ ครูยิ่ง เอมทิพย์, อ้างแล้ว)

สำนักวัดเกาะสร้างผลงานครอบคลุมตลอดระยะเวลาของงานช่วงยุค
กรรมพิุบัติม์ ลักษณะเฉพาะของธรรมาส์กลุ่มช่วงวัดเกาะ สามารถสรุปได้
ดังนี้

1. กระจึงของสำนักวัดเกาะจะมีลักษณะส่บัตวัดไปมาซ้อนกัน 3
ตลบ เห็นได้ชัดเจนที่ธรรมาส์วัดลาดโพธิ์ วัดลาด วัดเกาะ วัดชีว์ประเสริฐ
โดยเฉพาะในยุคของนายเล้ง เขยสุวรรณ และนายกลิ้ง อยู่โปร่ง

2. โดยส่วนใหญ่มักจะติดตัวแบกไว้ที่มของธรรมาส์ทั้ง 4 ด้าน เช่น
เกาะเป็นหนุมานแบกที่วัดลาดโพธิ์ ครุฑ ที่วัดเกาะ และตัวนกกรวิกที่วัดชีว์
ประเสริฐ

3. บริเวณร่องถนนธรรมาส์มักจะเป็นพื้นที่สำหรับการอดฝมือไม้แพ
ส่วนอื่น ๆ กล่าวคือ ที่ร่องถนนมักจะเกาะลวดลายเช่นเดียวกับกลุ่มวัดพระทรง
แต่ของสำนักวัดเกาะเป็นเรื่องราวของรามเกียรติ์ นิยมเขียนรายนามของผู้
บริจาค ราคาของธรรมาส์ และชื่อของช่างผู้สร้าง เช่น วัดลาดโพธิ์ วัดเกาะ
วัดลาด ดังที่ Chæm Chan (1992, pp. 85) กล่าวไว้ว่า

“ภาพร่องถนน นับเป็นความสามารถของเกาะสลักเมืองเพชรที่
ปรับปรุงร่องถนนฐานบุษบกธรรมาส์ได้น่าดูและงดงามมาก ซึ่งแต่เดิม
มักจะเป็นลายราชวัติ

ร่องถนนด้านทิศตะวันออก จำหลักเป็นพระลักษณต้องครมี
พวกพลลิงถูกครนอนกลิ้งอยู่ด้วย ภาพต้นไม้ กิ่งก้านบิดงออย่างน่าชม

ร่องถนนด้านทิศตะวันตก จำหลักเป็นภาพอินทรีขีดทำพิธิ
ชูบศรพรหมมาศ ซึ่งไม่มีให้ดูแล้ว ถูกขโมยไปพร้อมกับพะดินบันได
ธรรมาส์อีก 2 ตัว

ร่องถนนด้านทิศใต้ จำหลักเป็นภาพอินทิตทรงช้างเอราวัณ
ลอยละลิวมาบนก้อนเมฆ”

จากข้อมูลข้างต้น เห็นได้ว่าในช่วงเวลาที่นายเล้ง และนายกลิ้งทำงาน
เกาะสลักอยู่นั้น รวปี พ.ศ.2460-2509 ธรรมาส์กลุ่มช่วงวัดเกาะก็ได้แพร่
หลายไปรอบเมืองเพชร จวบจนทั้งสองคนนี้เลิกรับงานไปแล้วก็มีลูกศิษย์รุ่น

สุดท้ายที่เคยช่วยงานนายเล้งและนายกลิ้ง คือ นายมะลิ ชูไพฑูรย์ ซึ่งได้เริ่ม
ฝึกงานกับนายกลิ้งตั้งแต่สร้างธรรมาสน์ด้วยกันที่วัดเกาะ มีผลงานแกะงาน
ธรรมาสน์ไว้ที่วัดป้อม ปี พ.ศ.2509 หลังจากนั้นก็ไม่มีการสานงานต่อ

ธรรมาสน์วัดเกาะ

กระจั่งปฏิมาน วัดเกาะ - วัดชีวประเสริฐ

ร่องถนนธรรมาสัน - ลิงแบกมูมธรรมาสัน วัดลาดโพธิ์

4. สำนักวัดพลับพลาชัย

สำนักช่างวัดพลับพลาชัย ถือเป็นสำนักช่างใหญ่มากอีกแห่งหนึ่ง มีครูช่างที่ถือได้ว่าเป็นต้นกำเนิดของศิลปวิทยาการยุคใหม่ของเมืองเพชร นั่นคือ หลวงพ่อฤทธิ์ ท่านมีลูกศิษย์จำนวนมาก ครูหวน ตาลวันนา แห่งวัดพระทรง ก็เป็นหนึ่งในบุคคลที่มาขอให้หลวงพ่อฤทธิ์ครอบครูให้ ลูกศิษย์คนสำคัญของ หลวงพ่อฤทธิ์ก็คือ ครูเลิศ พ่วงพระเดช เป็นครูช่างที่สำคัญมาก มีความรู้ทางช่างแตกฉานหลายด้าน โดยเฉพาะงานเขียนภาพ ท่านสามารถออกแบบศิลปกรรมต่าง ๆ ได้ ทั้งการออกแบบเตียงปาติโมกษ์ ศาลาการเปรียญ และธรรมาสัน

ผลงานช่างไม้ที่สำคัญของสำนักวัดพลับพลาชัย เกิดในยุคของครูเลิศ พ่วงพระเดช ผลงานที่โดดเด่นเกิดขึ้นในปี พ.ศ.2465 เมื่อมีการสร้างศาลาการเปรียญและธรรมาสันที่วัดพลับพลาชัย ครูเลิศออกแบบลวดลายประดับทั้งหน้าบัน ประตู่ หน้าต่างเองทั้งหมด เรียกได้ว่าเป็นการแสดงฝีมือให้ปรากฏสู่สายตาของผู้คน ซึ่งก็อยู่ในช่วงเดียวกับความนิยมในการสร้างธรรมาสันของพ่อค้า คหบดีเมืองเพชรในช่วงเวลาดังกล่าว

กระจิงปฏิญาณ - ธรรมาสน์วัดพลับพลาชัย เตียงปาติโมกษ์ - ผลงานออกแบบของ
นายเลิศ พ่วงพระเดช

ลักษณะสำคัญของธรรมาสน์วัดพลับพลาชัยที่แตกต่างจากสำนักอื่นๆ ก็คือ ยอดของธรรมาสน์มีลักษณะที่เรียกว่ายอด “นภศูล” เป็นเหลี่ยมตรงขึ้นไป คล้ายกับกลุ่มช่างวัดพระทรง แต่ร่องนูนธรรมาสน์นิยมแกะเป็นลายเทพพนม หัวสิงห์ มีรายนามของผู้เป็นเจ้าของภาพออกปัจจัยสร้างธรรมาสน์ เช่น ธรรมาสน์ของวัดพลับพลาชัย ใน พ.ศ.2465 สร้างถวายโดยนายเพ็ชร - นางอ่อน พวงมณี อีกหลังคือ ธรรมาสน์วัดหนองจอก ใน พ.ศ.2487 ราคา 35 ชั่ง ถวายโดยผู้ใหญ่ ปุ่น - นางผาด จันแดง นอกเหนือจากที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ผู้เขียนก็พบรูปแบบธรรมาสน์ของสำนักวัดพลับพลาชัยในอีกหลายที่ ซึ่งก็มีความคล้ายกันกับสำนักอื่นๆ จึงไม่อาจนิยามชี้ชัดไว้ได้ในที่นี้จนกว่าจะมีข้อมูลที่ชัดเจนเสียก่อน

นอกจากนี้ ผู้เขียนไปพบธรรมาสน์หลังหนึ่งตั้งอยู่ใต้ถุนกุฏิวัดท่าศาลา งาม อำเภอบ้านลาด ถูกถอดชิ้นส่วนและโครงสร้างตั้งไว้หลายสิบปี ไม่ได้รับการบูรณะแต่อย่างใด มีทรวดทรงแปลกแตกต่างไปจากธรรมาสน์หลังอื่น ๆ ในเมืองเพชร เป็นศิลปะแบบตะวันตกทั้งหลัง คล้ายกับหอรบซังยุค Colonial ที่ได้รับความนิยมอย่างมากในเมืองเพชร ผู้วิจัยจึงไปสอบถามหลวงพ่อด คือ พระอธิการประหยัด ท่านก็บอกว่าเมื่อก่อนเคยถูกตั้งไว้ใต้ถุนศาลาการเปรียญในช่วงของการสร้างศาลาการเปรียญหลังใหม่ จากนั้นจึงยกมาวางใต้หอรบซังข้างกุฏิ ผู้เขียนจึงได้แจ้งเจตจำนงขอผาติกรรมธรรมาสน์หลังนี้ไปไว้ที่พิพิธภัณฑ์ธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ⁴

เนื่องจากเป็นของทรงคุณค่าของสกุลช่างเพชรบุรี เป็นธรรมาสันหลังเดียวที่พบว่านำเอาศิลปกรรมแบบตะวันตกมาสร้างทั้งหลัง มีตัวอักษรแบบฝรั่ง ตัวเซอร์ป และมีลูกเล่นลวดลายหาฝีมือเปรียบเทียบได้ยาก ถือว่าเป็นผลงานที่แหวกแนวและฉีกชนชั้นหนึ่ง อันแสดงให้เห็นวิถีคิดของช่างในยุคดังกล่าว จากการศึกษาลวดลายที่พบ ผู้เขียนจึงขอเสนอไว้ในที่นี้ว่า ธรรมาสันหลังนี้เป็นฝีมือของกลุ่มช่างวัดพลับพลาชัย ที่นิยมสกุลศิลปะแบบตะวันตก โดยมีลายประดับบานประตูศาลาการเปรียญวัดพลับพลาชัย ในปี พ.ศ.2466 และหอรบขึงทรง Colonial ของวัด เป็นตัวเปรียบเทียบฝีมือ

ธรรมาสันและร่องถนนธรรมาสัน วัดท่าศาลาราม อ.บ้านลาด แนวคิดแบบตะวันตก

เทียบลวดลายของร่องถนนธรรมาสัน วัดท่าศาลาราม - ลายประดับบานประตูศาลา
การเปรียญวัดพลับพลาชัย

⁴ ปัจจุบันผู้เขียนร่วมกับ ศาสตราจารย์ ดร. เสมอชัย พูลสุวรรณ และผู้ช่วยศาสตราจารย์สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ ได้ผาติกรรมธรรมาสันหลังนี้ไปตั้งไว้ที่พิพิธภัณฑ์ธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ.2560

นอกจากนี้ยังปรากฏธรรมาสน์อีกหลายฝีมือที่ยังไม่สามารถสืบค้นข้อมูลรวมถึงเมื่อเปรียบเทียบกับงานของสำนักช่างทั้ง4สำนักช่างต้นก็ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นของสำนักใดได้ จึงสันนิษฐานว่ายังมีช่างกลุ่มอื่น ๆ ที่รับเหมางานสร้างธรรมาสน์ในพื้นที่อีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีความนิยมทางศิลปะชนแบบเดียวกับสำนักช่างในวัดใหญ่รอบเมืองเพชรเช่นเดียวกัน อาทิ ธรรมาสน์วัดจันทราวาส ปี พ.ศ.2461 ธรรมาสน์วัดบางทะเล ปี พ.ศ.2463 ธรรมาสน์วัดหัวสะพาน ปี พ.ศ.2468 ธรรมาสน์วัดนาค ปี พ.ศ.2471 ธรรมาสน์วัดเพรียง ปี พ.ศ.2480 เป็นต้น

รูปแบบการทำงานของสำนักช่างเมืองเพชร สามารถศึกษาได้จากวัฒนธรรม งานช่างของสำนักช่างวัดยางใต้ กล่าวคือ หลวงพ่ออินทร์ท่านจะเป็นผู้รับงาน มีช่างในทีมเป็นผู้ลงมือทำ ส่วนใหญ่จะเป็นพระลูกวัดและฆราวาสที่มาเรียนรู้และฝึกฝีมืออยู่กับท่าน เมื่อครั้งที่ได้ไปเก็บข้อมูลเกี่ยวกับธรรมาสน์วัดราชบุรุษศรัทธาราม ผู้เขียนได้คุยกับลุงบุญเลี่ยม คล้ายจันทร์ อายุ 76 ปี ท่านบวชที่วัดยางในปี พ.ศ.2504 บวชได้ 9 ปีก็สึกออกมาเป็นช่าง ในขณะที่บวชนั้น ท่านเล่าว่าได้ช่วยงานหลวงพ่อก่อนทำงานช่างในวัด งานที่ท่านถนัดที่สุดก็คืองานโครงสร้าง ที่วัดยางท่านได้ทำหมู่เรือนกุฏิและฌาปนสถาน ส่วนงานแกะลายนั้นเป็นฝีมือของช่างพรหม ศรีทองคำ ซึ่งบวชเป็นพระในเวลาไล่เลี่ยกันกับลุงบุญเลี่ยม ทีมงานของหลวงพ่อก่อนประกอบไปด้วย ช่างเทศ พระอาจารย์พรหม ศรีทองคำ (ภายหลังสึกออกมาเป็นฆราวาสรับงานแกะสลักไม้ทั่วไป) หลวงพ่อเสนาะ วัดป้อม ช่างเมือบ สังข์ด้วง บ้านนาพันสาม และช่างเทื่อน คล้ายจันทร์ หน้าวัดบันไดทอง โดยมีพระที่วัดยางคอยช่วยงานของวัดตามฝีมือของแต่ละคน พระบวชใหม่ที่ยังไม่มีความรู้ทางช่างก็จะทำงานพื้นฐานอย่างง่ายไปก่อน เช่น ตอกตะปู ชัดกระดากทราย หรือช่วยหีบจับของ คนที่มีความเชี่ยวชาญมากขึ้นก็จะทำงานที่ยากขึ้นไปอีก เช่น การวางโครงสร้าง การเข้าไม้ และการแกะลาย ดังที่ลุงบุญเลี่ยมเล่าว่า

“ลุงเลี่ยมบวชตั้งแต่ปี 04 บวชมาได้ 9 ปี สมัยนั้นช่วยงานอยู่ในวัดตลอด มีงานตลอด ทำเฉพาะในวัด ส่วนงานพวกธรรมาสน์ลุงเลี่ยมไม่ได้ช่วยทำ เขามีทีมของเขา หลวงพ่อก่อนจะรับงาน แล้วคิดราคาว่าจะใช้ของเท่าไร ชาวบ้านหรือหลวงพ่อก่อนก็จะไปหาเงินมา

ให้ จากนั้นก็สร้างธรรมาสน์แล้วยกไปตั้ง พระไม่ได้เงินอะไร จ่ายค่าของ ค่าแรงลูกน้องก็หมดแล้ว” (ลุนบุญเลียม คล้ายจันทร์ อายุ 76 ปี, สัมภาษณ์วันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2560)

ความหมายและหน้าที่ของ “ธรรมาสน์เมืองเพชร” ในบริบทท้องถิ่นเพชรบุรี

ธรรมาสน์เมืองเพชรถูกสร้างขึ้นจำนวนมาก ในช่วงที่ผู้เขียนเรียกว่าเป็น “งานช่างยุคระฆูมฟิอุปลัมภ” ด้วยเหตุที่ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวมีความนิยมพึ่งเทศน์และถือศีลของชาวบ้าน ปรากฏเป็นรูปถ่ายและรายนามของผู้บริจาคปัจจัยสำหรับสร้างธรรมาสน์และศาลาการเปรียญ ซึ่งเป็นผลมาจากเรื่องเล่าที่เป็นที่กล่าวขานของชาวบ้านและพระในท้องถิ่น เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ที่มีหน้าที่เข้าไปแสดงธรรมต่อหน้าพระพักตร์ของพระเจ้าแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ 4 ต่อเนื่องมาถึงสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อพระสงฆ์ไปแสดงธรรมแล้ว ก็จะได้รับรางวัลของสำคัญกลับมาด้วย เป็นต้นว่า เรือนไม้สักทอง 1 ห้อง เติงนอน หรือเก้าอี้แบบกรุงเทพฯ ดังตัวอย่างของหลวงพ่อมิตรารามิ วัดพระทรง และหลวงพ่อดูย วัดคงคาราม ที่มีชื่อเสียงเป็นอย่างมากเรื่องการเทศนาธรรม ด้วยความนิยมในการพึ่งเทศน์พึ่งธรรมตามอย่างเมืองหลวงจึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้พระในแต่ละวัดฝึกหัดเทศน์ เพื่อใช้ในการประชันกับพระจากวัดอื่น นำไปสู่ความนิยมในการสร้างธรรมาสน์ถวายวัดจำนวนมากในเมืองเพชร และทำให้เห็นว่าธรรมาสน์ดูเหมือนจะเป็นช่องทางหนึ่งในการแสดงฐานะและหน้าตาของผู้สร้างด้วย

ผู้เขียนพบว่าความนิยมในการสร้างธรรมาสน์สามารถทำให้เข้าใจรูปแบบการปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมอย่างเห็นได้ชัด โดยพบว่าธรรมาสน์เพชรบุรีได้แสดงให้เห็นชีวิตทางสังคมของธรรมาสน์ ที่ความหมายกับหน้าที่ของธรรมาสน์มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ ในช่วงเวลาแรกของการสร้างธรรมาสน์นั้น ความหมายแรก คือ ที่จำลองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ที่พระพุทธองค์ทรงเทศนาธรรม หน้าที่ของธรรมาสน์จึงเป็นที่สำหรับให้พระสงฆ์ขึ้นไปแสดงพระธรรมเทศนา ในเทศกาลและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์หลายรูปได้ขึ้นไปเทศน์ช่วงเข้าพรรษา ชาวบ้าน

หลายคนที่ยังมีชีวิตอยู่เคยมีโอกาสดูเห็นพระขึ้นเทศน์บนธรรมาสน์ เช่น ที่วัดบางทะเล วัดเกาะ และวัดนาพรหม ธรรมาสน์จึงเปรียบเหมือนวัตถุทางวัฒนธรรมที่มีหน้าที่ในการใช้สอยและบ่งบอกถึงสถานะและหน้าตาของวัดและเจ้าภาพ ดังปรากฏความนิยมสร้างธรรมาสน์ตามอย่างกัน โดยผลงานในตัวเมืองเพชรจะดูงดงามกว่าผลงานรอบนอกเมือง ด้วยเหตุที่การสร้างธรรมาสน์เป็นเรื่องการแข่งขัน กลุ่มช่างที่สร้างและราคาก็เป็นตัวบ่งชี้ได้อย่างดีถึงฐานะและหน้าตาของแต่ละวัด พบว่าธรรมาสน์ของกลุ่มช่างวัดเกาะมีราคาสูงที่สุด

การทำบุญกับวัดจึงเป็นหนทางนำไปสู่การมีหน้ามีตาในสังคมได้ง่ายดายวิธีหนึ่ง ดังที่พบว่าในเมืองเพชร ตระกูลพ่อค้า และข้าราชการที่มีฐานะดี ต่างทำบุญเพื่อสร้างถาวรวัตถุในวัดจำนวนมาก โดยเฉพาะธรรมาสน์ พบว่าในแต่ละพื้นที่ คนที่มีฐานะดีของชุมชนมักจะปรากฏมีชื่อเป็นผู้ออกปัจจัยสร้างธรรมาสน์แต่ละหลัง ทั้งที่เป็นเจ้าภาพใหญ่หรือร่วมสร้างกับเจ้าอาวาสวัดและฆราวาสคนอื่น ๆ เป็นที่รับรู้กันในชุมชน เช่น ธรรมาสน์วัดนาค ปี พ.ศ.2471 ถวายโดย นายยา และ นางจิ้น บ้านตรอกตันจันทน์ ในราคา 15 ชั่ง ราคา 1,200 บาท ธรรมาสน์วัดชีว์ประเสริฐ ในปี พ.ศ.2473 ถวายโดยพระอธิการดี และพ่อแยม ร่วมกับอุบาสก อุบาสิกา ราคา 2,400 บาท และธรรมาสน์วัดสำมะโรง สร้างโดยแม่แดง เครือนาค ในปี พ.ศ.2478 ในราคา 20 ชั่ง ราคา 1,600 บาท

ความหมายต่อมา คือธรรมาสน์เป็นวัตถุที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย พบว่าธรรมาสน์เพชรบุรีมีประวัติที่สืบได้ว่าเคยใช้เป็นที่ตั้งศพ (ลูกโกศ) ก่อนจะถวายวัดเป็นธรรมาสน์มาก่อน ดังที่อาจารย์บุญมี พิบูลย์สมบัติ นักวิชาการท้องถิ่น (สัมภาษณ์, วันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ.2560) ให้ข้อสังเกตว่า “ธรรมาสน์เมื่อเออาบันไดออก ก็เป็นเมรุดี ๆ นี่เอง” ผู้เขียนพบว่า มีธรรมาสน์อยู่อย่างน้อย 3 หลังที่มีประวัติในลักษณะการเป็นที่ตั้งศพมาก่อน วัดสำมะโรงในปี พ.ศ.2478 หลวงพ่อพระครูปิยวัชรวงศ์ เจ้าอาวาสวัดสำมะโรง เล่าว่า ตูพระไตรปิฎกเก่าของวัด แต่ก่อนใช้แทนโกศเอาไว้ใส่กระดูกของนายอ้วน และนางแฝ้ว สุวรรณเพชร เช่นเดียวกับธรรมาสน์ก็เคยใช้เป็นที่ตั้งศพบนศาลาการเปรียญ

“ผมเคยฟังจากคนเก่าคนแก่ว่า แต่ก่อนที่วัดไม่มีศาลาบำเพ็ญ
กุศลแบบปัจจุบันนี้ เขาก็เอาโกศตั้งไว้บนธรรมาสน์ สวดคัมภีร์สุดท้าย
ก่อนจะเอาไปเผา” (พระครูปิยะธรรมาสน์, สัมภาษณ์ วันที่ 31 สิงหาคม
พ.ศ.2560)

ธรรมาสน์ที่วัดถ้ำแก้ว พ.ศ. 2478 เป็นตัวอย่างที่ดีที่สุด เนื่องจากมีการ
บันทึกอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร พบว่าที่ร่องฐานธรรมาสน์มีรูปของนายบ้าน
บ้านเขาพนมขวด ผู้ถวายปัจจัย ให้พระอธิการยิด วัดเกาะเป็นผู้สร้าง โดยพระ
ครูเพชรปมคุณ (หลวงพ่อเสียน วัดเกาะ) ได้บันทึกผลงานของพระอธิการยิด
เอาไว้ว่า

“พ.ศ.2476 สร้างศาลาบำเพ็ญกุศล 1 หลัง ตั้งอยู่ทิศเหนือของวัด
เหตุที่สร้างทำนองเดียวกับโรงเรียนพระปริยัติธรรม เนื่องจากสร้างเพื่อตั้งศพ
นางทองดี ภรรยา นายบ้าน บ้านเขาพนมขวดนำชายของท่าน (พระอธิการยิด)
เอง และสร้างธรรมาสน์ 1 หลัง สำหรับเป็นที่ประดิษฐานศพภายในศาลา และ
ได้ถวายไว้ ณ วัดถ้ำแก้ว” (Phetcharopamakhun, 2543, p. 34)

ธรรมาสน์วัดถ้ำแก้ว พ.ศ. 2478 ฝีมือพระอธิการยิด วัดเกาะ

ความหมายประการสุดท้าย ธรรมาสน์เมื่อนำเอาบันไดนาคออกก็จะกลายเป็นบุษบกสำหรับประดิษฐานของสำคัญ โดยหลายวัดที่ผู้เขียนพบธรรมาสน์เก่าได้เปลี่ยนหน้าที่จากการให้พระขึ้นเทศน์ มาใช้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปแทน เช่นที่วัดสนามพราหมณ์ สร้างในปี พ.ศ.2487 โดยนางบุญเยี่ยม เพ็ชรเกษม ใช้ตั้งรูปเหมือนบูชาหลวงพ่อดอกก่อนของวัด หรือธรรมาสน์วัดชะอำที่มีประวัติว่าซื้อมาจากวัดโพพระนอกในปี พ.ศ.2500 ในราคา 5,000 บาท ก็ถูกนำมาใช้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุในปัจจุบัน หรือที่วัดถ้ำแก้ว ก็ใช้เป็นที่ตั้งพระประธานเช่นเดียวกัน

จากความหมายที่หลากหลายของธรรมาสน์เมืองเพชรซึ่งสัมพันธ์ไปกับหน้าที่ใช้สอยในแต่ละรูปแบบ ทำให้เห็นปฏิบัติการทางความเชื่อในพระพุทธรูปศาสนาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของชาวบ้านในอดีต โดยมีธรรมาสน์เป็นวัตถุทางวัฒนธรรมสำหรับการทำความเข้าใจมิติทางสังคม วัฒนธรรมดังกล่าว ด้วยความสำคัญของธรรมาสน์ที่ยุคหนึ่งถูกใช้แทนหน้าตาของวัดและผู้ถวาย เกิดการสร้างและแข่งขันกันอย่างแพร่หลายในแง่ของฝีมือและปัจจัย กระจ่ายตัวอยู่ทั่วจังหวัดเพชรบุรี แต่เมื่อถึงยุคที่ธรรมาสน์เริ่มหมดความสำคัญลงไป ศาลาการเปรียญหลายแห่งถูกยกสูงขึ้น (ราวปี พ.ศ.2530 เป็นต้นมา) เพื่อใช้ในหน้าที่อื่น ๆ เช่น ลานใต้ถุนที่ยกสูงเอาไว้จัดงานของวัด หรือใช้ศาลาการเปรียญเป็นที่เก็บของ ศาลาการเปรียญบางหลังก็ถูกปิดเลิกใช้งานมานานหลายปีจนผุพัง ส่วนธรรมาสน์หลายหลังถูกปล่อยทิ้งไว้ บ้างถูกขโมย บ้างถูกถอดออกเป็นชิ้นแล้วเก็บไว้รวมกัน บ้างก็ถูกปล่อยปะละเลยให้ทรุดโทรมผุพังไปตามเวลา เป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นถึงช่วงเวลาของความเสื่อมถอยของกระแสนิยมในงานช่าง

พลวัตของวัฒนธรรมช่างไม้เพชรบุรี

จากการสำรวจธรรมาสน์บุษบกและการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของการสร้างเพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจพลวัตของวัฒนธรรมงานช่างในพื้นที่ ทำให้เห็นวาทานช่างไม้ โดยเฉพาะช่างไม้ผู้รังสรรค์บุษบกธรรมาสน์เป็นที่นิยมในช่วงปี พ.ศ.2460-2509 อันเป็นช่วงที่สำนักช่างตามวัดได้เคยมี

บทบาทอย่างสำคัญในการสร้างงานศิลปะเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และเป็นแหล่งบ่มเพาะวิชาชีพช่างที่สำคัญ สะท้อนให้เห็นเงื่อนไขการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมงานช่างในสำนักช่างตามวัดดังต่อไปนี้

ประการแรก ธรรมาสถาปัตยกรรมที่อุปถัมภ์ที่ปรากฏเป็นจำนวนมากในท้องถิ่นเพชรบุรี มีความสวยงาม วิจิตรบรรจงอันแสดงให้เห็นถึงความศรัทธาในการอุทิศถวายวัดของบรรดาพ่อค้า ข้าราชการ และกรรมพินในท้องถิ่นที่ได้เริ่มสั่งสมความมั่งคั่งและสร้างฐานะของตนขึ้นมา ภายหลังจากการปฏิรูปและยกเลิกระบบการเกณฑ์แรงงาน จนกลายเป็นกระแสความนิยมที่ต้องการทำบุญอุทิศส่วนกุศล และแข่งขันกันมีชื่อเสียง การสร้างหน้าต่างผ่านการอดความมั่งคั่งของงานช่างที่มักจะสัมพันธ์ไปกับราคาค่างวดของงานแต่ละชิ้น ยิ่งมีราคามากเท่าไร ยิ่งแสดงถึงหน้าตาและศักดิ์ศรีของผู้สร้างได้มากเท่านั้น ทั้งยังสะท้อนให้เห็นรสนิยมและฝีมือในงานช่างที่มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก เมื่อวัดหนึ่งสร้างธรรมาสถา วัดอื่น ๆ ก็ต้องสร้างเช่นเดียวกัน สอดคล้องไปกับความจำเป็นที่วัดต้องสร้างธรรมาสถาควบคู่ไปกับศาลาการเปรียญ อันเป็นผลมาจากความนิยมในการฝึกหัดเทศน์และความนิยมในการถือศีลฟังธรรมของชาวบ้าน จึงทำให้การสร้างธรรมาสถาบุขบกในเมืองเพชรแพร่หลายเป็นอย่างมาก และช่วยให้การดำรงอยู่ของสำนักช่างตามวัดเป็นไปได้โดยง่าย

ประการต่อมา การเข้ามาอยู่ในวัดของชาวบ้านรอบนอกตัวเมืองเพื่อการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น หรือเข้ามาเรียนวิชาช่างเพื่อไปประกอบอาชีพเป็นปัจจัยสำคัญของการดำรงอยู่ของสำนักช่างในเมืองเพชร ผู้เขียนพบว่าผู้คนรอบนอกตัวเมืองยังคงมีลักษณะของชุมชนแบบดั้งเดิม ส่วนใหญ่ทำนาเป็นอาชีพหลัก ถนนหนทางยังไม่สะดวก อีกทั้งโรงเรียนในระดับสูงสำหรับใช้วุฒิออกไปทำงานรับราชการก็ยังไม่มีในชนบท ชาวบ้านจึงส่งลูกหลานมาอยู่วัดในเมืองเพชรเพื่อเรียนหนังสือ หรือบวชพระเป็นเวลานาน โดยค่านิยมของคนชนบทจะให้ลูกชายบวชอย่างน้อย 1 พรรษา พระบางรูปบวชนานหลายปีเพราะไม่มีงานให้เลือกทำมากนัก ปริมาณของพระลูกวัดและเด็กวัดที่อาศัยอยู่ในวัดจึงมีส่งผลอย่างสำคัญต่อการสืบสานงานช่างของวัดเป็นอย่างมาก ในอดีต

วัดมีทั้งพระลูกวัดและเด็กวัดจำนวนมาก เช่นที่วัดยาง มีพระในพรรษาถึง 100 รูป มีเด็กวัดร่วม 40 คน ในช่วงปี พ.ศ. 2510 (ลุงเสน่ห์ มีวาสนา อายุ 72 ปี, สัมภาษณ์ วันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2560) ทำให้การพัฒนาฝีมือช่างเป็นไปได้โดยง่าย ดังที่ลุงบุญเลี่ยมเล่าว่า

“สมัยที่ลุงเลี่ยมบวช ในวัดมีพระเยอะมาก ลูกศิษย์วัดก็เยอะ เวลาว่าง (ช่าง) ในวัด ก็เอาพวกพระและเด็กวัดมาช่วย ได้ปัจจัยมาก็เอาไปซื้อของ ซื้อน้ำซื้อยาถวายพระ คนไหนมาใหม่ไม่มีความรู้ทางช่างก็ให้ช่วยจับถือของ ชัดกระดาษทราย ดอกตะปู เลื่อยไม้ เก่งขึ้นมาหน่อยก็ช่วยไสไม้ ช่วยตอกลาย ช่วยเข้าเดือย ตอนนั้นงานในวัดเยอะมาก ลุงเลี่ยมทำหลายอย่าง หลวงพ่อไม่ต้องมาคุมงาน ลุงเลี่ยมดูแลให้ ตอนหลังพระเริ่มน้อย คนบวชกันไม่นาน วัดก็ไม่มีคน ไม่มีกำลัง ลุงเลี่ยมเลยเป็นรุ่นสุดท้ายของช่างวัดยางตอนนั้น” (บุญเลี่ยม คล้ายจันทร์, สัมภาษณ์, อ้างแล้ว)

ภายหลังที่มีการสร้างถนนเชื่อมโยงพื้นที่ต่าง ๆ ในเมืองเพชรกับรอบนอกเมืองเข้าด้วยกัน การเดินทางจึงสะดวกมากขึ้น อีกทั้งมีการสร้างโรงเรียนมัธยมขึ้นตามท้องถิ่น ทำให้ความจำเป็นที่จะต้องส่งบุตรหลานมาอยู่ที่วัดในเมืองก็ลดน้อยลงไป เมื่อการศึกษาสามารถเข้าถึงได้มากขึ้น อาชีพก็มีหลากหลายมากขึ้นตามไปด้วย โดยเฉพาะในช่วงที่มีการสร้างงานจำนวนมากจากนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการสร้างกำลังคนมารองรับระบบราชการและกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ขยายตัวในช่วงทศวรรษ 2500-2510 (kongkirati, 2013) ส่งผลให้ผู้คนพยายามเข้าถึงการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นเพื่อเข้าสู่ตลาดแรงงานรูปแบบใหม่ อาทิ พนักงานบริษัทเอกชน ช่างเทคนิคแบบใหม่ รวมถึงข้าราชการทำให้เกิดเงื่อนไขที่ไม่เอื้อต่อการบวชพระเป็นเวลานานตามค่านิยมแบบเดิมอีกต่อไป เมื่อพระบวชอยู่ไม่นานแบบในอดีต เด็กวัดที่เคยเดินทางไกลมาอาศัยวัดเพื่อไปเรียนในเมือง ได้ถูกแทนที่ด้วยการโดยสารรถประจำทาง หรือเรียนใกล้บ้านตัวเอง ทำให้แรงงานของวัดลดน้อยลงไป

ประการสุดท้าย สำนักช่างวัดยางเป็นตัวแทนของสำนักช่างที่ได้มีความพยายามปรับตัวเองให้เข้ากับระบบเป็นระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ โดยนำเอาวิชาช่างไม้ในแบบของวัดยาง ไปทำให้เป็นสถาบันขึ้นมา ดังที่พระเทพวงศาจารย์ได้ทำการก่อตั้ง “โรงเรียนช่างไม้วัดยาง” ในปี พ.ศ.2478 สำหรับโรงงานสายอาชีพ ให้วิชาช่างของวัดยางได้รับการรับรอง คุณวุฒิทางการศึกษา เพื่อใช้เป็นใบเบิกทางในการทำงานต่อไปในอนาคต สอดคล้องไปกับสภาพสังคมที่ใช้มาตรวัดแบบใหม่ที่มีการศึกษาและใบปริญญาเป็นตัวกำหนดสำคัญ ดังที่ Prakitnonthakan (2017, p. 79) ได้เสนอว่า ในช่วงปี พ.ศ.2482 เป็นต้นมา ถือเป็นหมุดหมายสำคัญที่แสดงให้เห็นความสำเร็จในการสถาปนาสถานะและตัวตนของวิชาชีพสถาปนิกขึ้นมาเทียบเท่ากับ วิศวกรรมการ และยกสถานะของตนเองให้เหนือกว่าวิชาช่างจารีตแบบเดิม โดยจะเห็นได้ว่าแม้วิชาช่างจารีตแบบเดิมจะปรับตัวเข้ากับระบบการศึกษาสมัยใหม่แล้ว ก็ยังไม่ได้รับการยอมรับมากเท่ากับในอดีต ดังจะเห็นว่า วิชาช่างจารีตมีสถานะเป็นเพียงวิชาในระดับที่ต่ำกว่าปริญญาตรี

ด้วยปัจจัยดังที่กล่าวมาทั้งหมด ทำให้เห็นว่าเงื่อนไขภายนอกและภายในที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลาได้ทำให้สำนักช่างในเมืองเพชรได้มีการปรับตัวเข้ากับเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ดังที่พบว่าในช่วงที่เศรษฐกิจเจริญรุ่งเรือง มีความนิยมในการสร้างงานศิลปกรรมเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาและรองรับศาสนกิจของคนในท้องถิ่นที่นิยมทำบุญ ฟังเทศน์ และรักษาศีล ทำให้วัดใหญ่ในเมืองเพชรได้พัฒนาฝีมือช่างของตนจนก่อตัวขึ้นเป็นสำนักช่างที่สำคัญ มีความเจริญอย่างสูงถึงขีดสุดในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ก่อนจะหมดบทบาทและเสื่อมถอยลงไป สนามของงานช่างที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ในปัจจุบันไม่หลงเหลือวัฒนธรรมช่างไม้สายสกุลช่างเพชรบุรีที่ยึดโยงตัวเองกับสำนักช่างในวัดแบบในอดีตอีกต่อไป

⁵ ปัจจุบัน คือ วิทยาลัยเทคนิคเพชรบุรี

References

- Akira, S. (1996). *Capital Accumulation in Thailand 1855-1985*. Chiang Mai, Thailand: Silkworm Books.
- Atsawinanon, N. (1992). *The Social and Economic Changes of Phetchaburi Capital (1857-1917 A. D.)*. (Master's Thesis). Bangkok: Chulalongkorn University.
- Chaemchan, B. (1992). *Phetchaburi Craftsman: a Memorial to the Cremation of Asst. Prof. Bua Thai Chamchan. June 21, 1992*. Phetchaburi: Petchpoom Press.
- Infasaeng, D. (1999). *A study on the Development of Phetchaburi Local Arts: a Case Study of Pin In Fah Sang*. (Master's thesis). Bangkok: Mahidol University.
- Kongkirati, P. (2013). *And then the Truth Appears: Cultural Politics of 14 October's Students and Intellectuals*. Nontaburi: Sameskybooks Press.
- Lungrung, S. (2001). *A Study of Phetchaburi Temporary Crematory to Design a Temporary Crematory that is Suitable for the Present Condition*. (Master's thesis). Bangkok: Chulalongkorn University.
- Macharoen, C. (1977). *Preaching Canopy*. Fine Arts Department: Ministry of Education.
- Na Paknham, N. (2001). *Preaching Canopy: Dignity of Art*. Bangkok: Muang Boran Press.
- Nawigamune, A. (2011). *Siamese craftsman*. Bangkok: Satapornbooks.
- Persons, L. S. (2016). *The Way Thais Lead: Face as social Capital*. Chiang Mai, Thailand: Silkworm Books.

- Phetcharopamakhun. (2000). *History of Wat Koh*. In
 Phiboonsombat, B. (Ed.). Wat Koh, Phetchaburi.
 Phetchaburi: Petchpoom Press.
- Phetchplod, P. (1988). *Crematory of Phetchaburi Schools*.
 (Master's thesis). Bangkok: Silpakorn University.
- Prakitnonthakan, C. (2017). Origins of Siamese Architects: Identity,
 Role and Power in Modern Society. *Ratthasat San*, 38(1),
 29-108.
- Sinsert L. (2006). *Analysis of the Phetchaburi Stucco Schools
 Pattern*. (Master's thesis). Bangkok: Srinakharinwirot
 University.
- Susayan, U. (2009). *The Change of the Common System and the
 Impact on Thai society During the Reign of King Rama V*.
 Bangkok: Sangsanbooks.
- Sukroengpaeng, N. (1987). *Wat Yang Sermon Hall*. In B.
 Piboonsombat (Ed.). Memorial to the Cremation of Phra
 Thep Vajrayana (Intra Into Shot]. Phetchaburi: Chuan Pim
 Press.